

Mihail Gașpar, Translator

Mihail Gașpar, Traducteur

Mihail Gașpar, Traducător

Doina BOGDAN-DASCĂLU

Academia Română, Institutul de Studii Banatice, „Titu Maiorescu”,
Timișoara, Bd. Mihai Viteazu, 24
E-mail: dascaludoina@yahoo.com

Abstract

Although less known, Mihail Gașpar's work as a translator is important, because it shows his belonging, from this point of view, to a general tendency of the epoch. In that respect, he had both forerunners and models in all Romanian provinces. His translations prove his being involved in the effort of unifying the national culture.

Résumé

Bien que moins connue, l'activité de traducteur de Mihail Gașpar est importante, car elle indique sa place, de ce point de vue également, dans une tendance plus générale de l'époque. Dans ce sens, il a eu des précurseurs et, en même temps, des modèles dans toutes les provinces roumaines. Ses traductions représentent une preuve de son implication dans l'effort d'unification de la culture nationale.

Rezumat

Deși mai puțin cunoscută, activitatea de traducător a lui Mihail Gașpar este importantă, întrucât ea indică situarea lui, și din acest punct de vedere, într-o tendință mai generală a epocii. În acest sens, el a avut precursori și, totodată, modele în toate provinciile românești. Traducerile sale sunt o dovadă a implicării lui în efortul de unificare a culturii naționale.

Key words: *translation, tendency of the epoch, forerunners, Titu Maiorescu, Turgheniev, unifying the national culture*

Mots clés: *traduction, tendance de l'époque, précurseurs, Titu Maiorescu, Turgheniev, unification de la culture nationale*

Cuvinte-cheie: *traducere, tendința epocii, precursori, Titu Maiorescu, Turgheniev, unificarea culturii naționale*

1. Introducere

Cine a fost Mihail Gașpar și ce îi datorăm noi, cei de azi, mai știu doar specialiștii în domeniile în care s-a ilustrat: literatură, jurnalism, traducere, teatru, politică, viață bisericească. Din acest motiv, începem prin a-i face o foarte scurtă prezentare.

2. Activitatea literară

Mihail Gașpar (1881, Gătaia - 1929, Timișoara) a fost cel mai important scriitor al Banatului din primele două decenii ale secolului al XX-lea. După ce a debutat în „Drapelul” din Lugoj cu o

schiță istorică (1902), a publicat romane (*Din vremuri de mărire*, Vălenii de Munte, 1909; în foiletonul „Drapelului”: *Altare dărmate și Fata lui Oană Pântece*, 1909-1910; la fel, *Din vremuri de mărire*, 1913-1914 [editat în Timișoara, 1982]; în „Banatul” (Timișoara): *Casa cu obloane verzi*, 1926; *Fata vornicului Oană*, București, 1929 [reeditat în Timișoara, 1974]) și proză scurtă (*În vraja trecutului*, Lugoj, 1908; *Blăstăm de mamă și Domnișoara Marta*, Arad, 1916 [reeditat în București, 1942]).

3. Traducerile în contextul epocii

Deși traducerea nu sunt o parte importantă a operei sale, nici sub raport calitativ, nici sub cel cantitativ, am decis să ne oprim asupra lor atunci când am constatat că ele se înscriu într-un context mai amplu, care le-a generat.

Ideea pe care dorim să o promovăm este aceea că traducerea sunt numai rareori rodul unor impulsuri spontane și că, mult mai frecvent, ele sunt determinate de o tendință mai largă, de prețuire a unui autor străin sau, nu o dată, a unei întregi literaturi străine. Iar traducerea lui Mihail Gașpar nu constituie excepții din acest punct de vedere. Mai mult, ele confirmă existența, în literatura română de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, a unui interes particular pentru scrierile marilor autori ruși, Dostoievski, Turgheniev, Gogol, Gorki etc. Acest interes s-a manifestat cu deosebire în Transilvania și în Banat, unde au apărut, într-un interval relativ scurt, multe traduceri din acești autori, fie în publicațiile vremii, fie în volume, fapt a cărui explicație vom încerca să o dăm în continuare.

4. Mihail Gașpar, omul timpului său

Mihail Gașpar a fost un om al timpului său, profund angajat în chestiunile naționale, politice, sociale și literare ale românilor din această parte a teritoriului românesc. De aceea, el nu a ignorat niciun impuls ce venea din Țara liberă, indiferent de natura acestuia, căci el a înțeles să-și coordoneze activitatea cu personalități și cu tendințe de acolo.

Am amintit de romanele sale, dintre care cele mai valoroase sunt cele istorice: *Fata vornicului Oană* și *Din vremuri de mărire*. Ambele au ca temă dominantă istoria Moldovei din timpul lui Ștefan cel Mare și au fost scrise sub directa influență a lui Nicolae Iorga, mentorul lui literar, care a publicat în 1904 *Viața lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, cu ocazia comemorării a patru secole de la moartea domnitorului moldav.

Aceeași necesitate de a se situa în plină actualitate (în cazul de față războiul ruso-japonez) a determinat și apariția primului său volum, *Japonia* [1]. Și în această privință, el a putut fi influențat tot de Nicolae Iorga, autor al unei broșuri intitulată *Războiul din Extremul Orient, China, Japonia, Rusia Asiatică* [2].

5. Modele în activitatea de traducător

Activitatea lui de traducător poate fi raportată la o similară dorință de situare într-o actualitate culturală de data aceasta, generată de o altă personalitate care a marcat modernizarea României: Titu Maiorescu [3]. Relația lui Mihail Gașpar cu marele critic nu a fost una directă [4], ci a fost mediată de Enea Hodoș, profesorul lui de la Institutul Teologic din Caransebeș [5] (pe care l-a frecventat între 1900 și 1903). Acesta și-a mărturisit, într-o discuție cu Ion Breazu [6], interesul pentru scriitorii ruși în general și pentru Turgheniev în special: „Dragul meu, a fost o boală care ne-a doborât pe toți. [...] Cărțile lui [...] zburau din mână în mână”, interes care l-a și determinat să învețe rusește spre a-l gusta din plin. Acest intelectual a tradus el însuși din scriitorul rus câteva dintre *Poemele în proză* [7], la numai un an de la apariție lor în rusește, după una dintre promptele traduceri germane [8]. Au urmat romanele *Clara Milici* [9] și *Ceasul* [10]. Cultul pentru scriitorul rus a fost transmis și elevilor, între care lui Ion Popovici-Bănățeanul [11] și celui care ne interesează aici, Mihail Gașpar.

6. Traducerile

Asumându-și profesorul drept model direct, în cadrul unei tradiții deja constituite [12] în privința interesului pentru scriitorii ruși, el a tradus mai întâi nuvela *Malva* a lui Maxim Gorki [13], tipărită de acesta în 1897 și apărută [14] la Berlin în traducerea lui Theo Kraczek șase ani mai târziu. A urmat traducerea integrală a *Poeziilor în proză* ale lui Turgheniev [15], întreprindere prin care continuă drumul deschis de Enea Hodoș. De remarcat că Mihail Gașpar a făcut traducerea în timpul detenției sale de 10 luni [16], la fel cum procedase și Gheorghe Stoica [17].

Traducerile lui Mihail Gașpar sunt făcute printr-un intermediar german [18], ceea ce poate ridica semne de întrebare asupra fidelității lor cu originalul rus. Dar acest aspect era mai puțin important în epocă. Din perspectiva cititorilor, era util să li se pună la dispoziție o versiune română lizibilă. Din cea a traducătorului, însă, era vital să adere la o tradiție deja constituită.

7. Încheiere

Interesul lui Mihail Gașpar pentru traduceri și îndeosebi pentru scriitorii ruși ar putea părea curios la un tânăr care încă nu debutase cu un volum original, dar curiozitatea presupusă dispăre în momentul în care se constată că acest interes face parte dintr-o strategie elaborată și concretizată de mai multe generații într-un context stimulator. De fiecare dată, tânărul bănățean se revendică dintr-un mentor (Enea Hodoș sau Nicolae Iorga) și din tradiția constituită pe filiera Titu Maiorescu – Enea Hodoș – Mihail Gașpar ori, procedând geografic, pe traseul București – Viena – Caransebeș – Lugoj.

8. Concluzii

Activitatea de traducător a scriitorului bănățean este puțin cunoscută astăzi, deși ea reprezintă o latură importantă a personalității sale atât de multilaterale.

Traducerile, ca și celelalte laturi ale activității lui, indică un intelectual aflat într-o zonă vitregită a spațiului românesc, care s-a străduit să depășească acest handicap prin respectul față de tradițiile naționale și prin lupta de a le duce mai departe.

References

- [1] Lugoj, Tipografia Carol Traunfellner, 1905
- [2] București, Socec, 1904. În același an, oraș și editură, a apărut și volumul *În jurul războiului din Extremul Orient. Note geografice* de G. T. Brezoianu (Cf. Florin Vasiliu, *Scriitori români despre Japonia*, București, 2000 și Marcel Mitrașcă, *Japan in Romanian Books before World War Two*, „Acta Slavica Japonica”, 2006, tom 23, p. 241-247
- [3] Acesta se referă la Turgheniev ca la un posibil model în articolul *Literatura română și străinătatea*, apărut în „Convorbiri literare”, XV, 1882, p. 361 ș. u.
- [4] Așa cum stau lucrurile cu relația lui cu Nicolae Iorga, pe care l-a cunoscut personal și ale cărui cursuri de vară de la Vălenii de Munte le-a frecventat.
- [5] În timpul studenției la Viena, a fost membru al Societății „România jună”, aflată sub directa influență a ideilor maioresciene. A fost invitat ca profesor de către episcopul Ioan Popasu, unchiul lui Titu Maiorescu, la Institutul Teologic, unde a funcționat între 1889 și 1905.
- [6] Relatăta în *Turgheniev la românii din Ardeal*, în *Studii de literatură română și comparată*, II, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 145 ș. u. În ce privește contribuțiile bănățene, cf. George C. Bogdan, *Primii traducători bănățeni din clasicii ruși*, „Flamura roșie” (Reșița), IX, 1957, nr. 833, p. 2; Idem, *Omagii anonime lui L. N. Tolstoi*, „Semenicul” (Reșița), 1978, nr. 7, p. 29.
- [7] *O vizită, Nebunul, Legendă orientală*, apărute în „Amicul familiei”, 1883, p. 159-161
- [8] *Gedichte in Prosa*, Leipzig, Philipp Reclam Jun., 1883 (traducere de Wilhelm Lange), *Gedichte in Prosa*, Leipzig, Insel-Verlag, 1883 (traducere de Theodor Commichau).
- [9] Apărut în foileton în „Tribuna”, VII, 1890, nr. 251-260 și în volum la Sibiu, „Biblioteca Poporală a Tribunei”, 1890

- [10] Apărut inițial în „Luceafărul”, 1906, p. 113 ș. u., iar în volum, la Caransebeș, „Biblioteca noastră”, 1906.
- [11] Care traduce pentru „Tribuna”, 1889, nr. 48-52, nuvela *Sublocotenentul Iergunoff*
- [12] De exemplu, Iulian Grozescu a publicat în „Familia”, II, 1866, nr. 9, 10, 20-22, 34, 35, 45, 57-59, 68-70, 81-83, 92-94, 104-107, romanul *Fata căpitanului* de Pușchin, iar Ioan Rusu-Șirianu a publicat în „Tribuna”, VIII, 1891, nr. 209-262, *Apele de primăvară* de Turgheniev.
- [13] Apărută în volum la Lugoj, Tipografia Carol Traunfellner, 1906.
- [14] Ediția I, Berlin, Janke, 1903; ed. a III-a, 1905
- [15] Cf. [O]. T[ăslăuanu], Ivan S. Turgheniev, *Poezii în proză*. Traducere de Mihail Gașpar, „Luceafărul”, VII, 1908, nr. 23
- [16] La închisoarea din Seghedin, condamnat fiind pentru „delicte de presă”, cf. *Tabelul cronologic* din Mihail Gașpar, *Fata vornicului Oană*. Ediție de George C. Bogdan și Doina Bogdan-Dascălu, Timișoara, Editura Facla, 1974.
- [17] Acesta a tradus nuvela *Prima mea iubire* de Turgheniev tot în închisoare, dar la Pesta (Cf. Ion Breazu, *op. cit.*, p. 147), fiind condamnat din același motiv.
- {18} Așa cum am arătat mai sus, cf. notele 8 și 14.

Bibliographie

- Bogdan, George C., *Primii traducători bănățeni din clasicii ruși*, „Flamura roșie” (Reșița), IX, 1957, nr. 833, p. 2
- Idem, *Omagii anonime lui L. N. Tolstoi*, „Semenicul” (Reșița), 1978, nr. 7, p. 29
- Breazu, Ion, *Turgheniev la românii din Ardeal*, în *Studii de literatură română și comparată*, II, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 145 ș. u.
- Brezoianu, G. T., *În jurul războiului din Extremul Orient. Note geografice*, București, Socec, 1904
- Gașpar, Mihail, *Japonia*, Lugoj, Tipografia Carol Traunfellner, 1905
- Idem, *Fata vornicului Oană*. Ediție de George C. Bogdan și Doina Bogdan-Dascălu, Timișoara, Editura Facla, 1974
- Gorki, Maxim, *Malva*, ediția I, Berlin, Yanke, 1903; ed. a III-a, 1905
- Idem, *Malva*. Traducere de Mihail Gașpar, Lugoj, Tipografia Carol Traunfellner, 1906
- Iorga, Nicolae, *Războiul din Extremul Orient, China, Japonia, Rusia Asiatică*, București, Socec, 1904
- Maiorescu, Titu, *Literatura română și străinătatea*, „Convorbiri literare”, XV, 1882, p. 361 ș. u.
- Mitrașcă, Marcel, *Japan in Romanian Books before World War Two*, „Acta Slavica Japonica”, 2006, tom 23, p. 241-247
- Turgheniev, Ivan S., *Clara Milici*, „Tribuna”, VII, 1890, nr. 251-260; în volum, Sibiu, „Biblioteca Poporală a Tribunei”, 1890 (trad. de Enea Hodoș)
- Idem, *Ceasul*, „Luceafărul”, 1906, p. 113 ș. u.; în volum, Caransebeș, „Biblioteca noastră”, 1906
- Idem, *Poezii în proză*. Traducere de Mihail Gașpar, „Luceafărul”, VII, 1908, nr. 23
- Iwan Turgenjew, *Gedichte in Prosa*. Übersetzt von Wilhelm Lange, Leipzig, Philipp Reclam Jun., 1883
- Idem, *Gedichte in Prosa*. Übersetzt von Theodor Commichau, Leipzig, Insel-Verlag, 1883
- Vasiliu, Florin, *Scriitori români despre Japonia*, București, 2000